

Д. О. Беверакі, студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФІЗИЧНЕ БЕЗСМЕРТЯ ЯК СПОСІБ ДОСЯГНЕННЯ ПРОСВІТЛЕННЯ У ЛІТЕРАТУРНОМУ НАПРЯМКУ НАТХІВ

Стаття присвячена розгляду релігійно-філософської школи натхів та аналізу головної особливості їх йогічної практики, а саме досягнення просвітлення шляхом отримання фізичного безсмертя. Дослідження проводиться на базі ідейно-дидактичного твору Горакхнатха "Горакхбані".

Ключові слова: натхи, Горакхнатх, йога, безсмертя, апабгранша.

У цій роботі проводиться дослідження творчості адептів йогічно-філософської школи натхів, котрі своїми творами, написаними мовою апабгранша, відкрили епоху гіндімовної літератури. Найважливішою постаттю цієї школи, а відповідно і літературного напрямку, є Горакхнатх, котрий написав ідейно-дидактичний твір "Горакхбані" ("Священні настанови Горакха") [P. Barthval, 1978, 298]. На базі цього твору буде розглянута головна особливість школи натхів, а саме їх мета досягти довготривалого існування в одному тілі, тобто безсмертя, задля єднання своєї душі з Абсолютом, тобто просвітлення. Дана стаття є актуальною через недостатнє вивчення літературного напрямку натхів у вітчизняному літературознавстві. Також з причини великої зацікавленості Заходом східними техніками самовдосконалення, хатха-йога (тілесно-орієнтована практика) і дослідження її під іншим кутом зору школи натхів має велику цінність серед спеціалістів у цій сфері, а також серед пересічних читачів.

Науковий аналіз творчості школи натхів та її ідейно-філософських особливостей почали проводитись з першої половини ХХ ст. Особливе місце займають індійські вчені серед яких К. Малік "Сіддга-сідганта-падгаті та інші праці натхів" (1954) [K. Malik 1954, 161], Ш. Дасгупта "Малодослідженні релігійні культу" (1969) [Sh. Dasgupta 1946, 501], Г. Кавірадж "Деякі особливості історії та доктрини натхів" (1987) [G. Kaviraj 1927, 56–79], "Філософія натхів" (1990) [G. Kaviraj 1962, 159–164],

Х. Двіведі "Традиція натхів" (1996) [H. Dvivedi 1950, 215] та ін. Західні вчені також не оминули цю тему: М. Еліаде "Йога: Свобода та безсмертя" (1977) [M. Eliade 1969, 536], Г. Бріггс "Горакхнатх і Канпхата йоги" (1989) [G. Briggs 1956, 381], Д. Вайт "Алхімічне тіло: Традиція сіддгів у середньовічній Індії" (1996) [D. White 1996, 614], Г. Джурджевік "Майстри магічної сили: натхи та сіддги у світі езотеричних ідей" (2005) [G. Djurdjevic 2005, 334] та ін. На теренах України дослідження натхів до цих пір не проводились. Не має також перекладів українською мовою ключових текстів цієї традиції, так само, як і наукових робіт. У цій статті проводиться аналіз вищезазначених наукових праць мовою гінді, англійською мовою та оригінального тексту Горакхнатха "Горакхбані" мовою апабгранша з семантичним перекладом мовою гінді.

Метою цієї статті є висвітлення на базі тексту Горакхнатха "Горакхбані" особливості йогічно-філософської школи натхів – отримання фізичного безсмертя задля просвітлення. Проводиться це дослідження буде у вигляді аналізу перекладу та пояснення значень ключових шлок (двовіршів), котрі містять засади досягнення безсмертя.

Дата заснування школи натхів невідома. Вчені розділилися у своїй думці з цього приводу. Літературний критик та засновник періодизації літератури гінді Рамчандр Шукла вважає, що Горакхнатх творив у XI–XII ст. [Shukla 2006, 27]. Але більш сучасні дослідження літератора та критика Хазаріпрасада Двіведі вказують все ж таки на більш ранній період VII ст. [Dvivedi 1950, 122].

Адепти школи називають себе натхами або горакхнатхами, тобто послідовниками Горакхнатха. Також зустрічається назва канпхати – "ті, у кого розірвані вуха". Як і більшість індійських релігійних шкіл, натхи вірять у божественне заснування їх школи. Адінатх, земне втілення бога Шиви, був вчителем Матсієндранатха, котрий у свою чергу вчив Горакхнатха, і саме він став засновником школи натхів.

Особистість Горакхнатха, як історія створення школи, оповита таємницями. Окрім легенд, невідомі ні місце, ні дата народження святого. Залишились тільки міфи про Горакхнатха, які зустрічаються подекуди в Індії – у Західній та Північній частині,

від Непала до Раджпутана, від Пенджаба до Бенгалії та від Сінда до Декана. Таким чином деякі вчені, зокрема Мірче Еліаде, піддають сумніву достовірність існування засновника натхів. Окрім Горакхнатха, вшановують ще дев'ять натхів та вісімдесят чотири сіддгі ("ті, хто досягли успіху у практиці"). І саме у колі цих практиків могли сформуватися ідеї та засади школи натхів [Eliade 1969, 283].

Проте відкидати існування творчого доробку Горакхнатха неможливо, бо це цілий список творів, написаних санскритом та регіональними мовами. Серед яких "Йога-сіддганта-падгаті" ("Священна книга з практики йоги"), "Сіддганта-падгаті" ("Практичні настанови"), "Горакша-падгаті" ("Практика за Горакхнатхом") та ін. мовою санскрит, "Горакх-бані" ("Священні промови Горакха"), "Горакх-бодх" ("Осмислення Горакха") та ін. мовою апабгранша. Цікавим є те, що натхи вважають Горакхнатха та інших його послідовників авторами відомих в йогічному колі творів "Хатха-йога" ("Тілесно-орієнтована практика йоги"), "Хатха-йога прадіпіка" ("Прояснення хатха-йоги"), "Шива-самхіта" ("Звіт законів Шиви"), "Гхеранда-самхіта" ("Звіт законів Гхеранди"). Що насправді не має фактичного підґрунтя.

До наших часів орден натхів дійшов вже розділеним на дванадцять пантх (шкіл), котрі були очолені прямими учнями або прославленими послідовниками Горакхнатха [Аведьянатх 2006, 27]. Усі вони схожі за своїми ідеалами і філософськими принципами, але мають незначні відмінності. Територіально монастирі цих пантх охоплюють усю Індію, знову ж таки вказуючи на розповсюдженість натхів.

Йоги понад кастами і варнами, тому кожен може вступити у ряди натхів. Сам вступ поділяється на дві стадії. Перша – випробувальний термін від сорока днів до трьох-шести місяців, протягом якого кандидата випробовують на серйозність його бажання. Після проходження цього періоду він стає аугхаром. Друга стадія – прорізання вух і вставлення кундал (кільця), після чого кандидат стає повноцінним адептом школи. Саме тому, натхів часто називають канпхати – "ті, у кого розірвані вуха" [Аведьянатх 2006, 45].

Теологія горакхнатхів надзвичайно проста: верховне Божество – Шива, а спасіння полягає у досягненні єднання з божеством

через йогічні практики. Саме йога як спосіб вдосконалення використовується натхами [Eliade 1969, 287]. Горакнатх наголошував, що для досягнення мети треба працювати з тим, що для нас найбільш важливе, тобто прив'язаність до тіла, котра завжди існує, не дивлячись на зміну культур, систем цінностей чи будь-чого. Тому хатха-йога буде завжди актуальною для людства. З чим ми не можемо, насправді, не погодитись. Навіть у XXI ст. йога набуває нової популярності, а це через тисячу років після появи перших йогічних текстів.

В основі практики натхів система психофізичної самодисципліни шаданга-йога, котра на протигагу восьмиступеневій аштанга-йозі Патанджалі складається з шести головних частин, а морально-дидактичні закони яма-ніяма виокремлюються в інший вид практики. Шаданга-йога складається з практики асан – виконання фізичних вправ, пранаям – вправ з диханням, пратьяхари – процес відволікання від п'яти органів чуття, дхарани – концентрація на об'єкті або звуці, або образі, дгьяни – розчинення у об'єкті медитації з усвідомленням своєї особистості і самадгі – припинення усвідомлення себе як особистості. Як було зазначено вище, у школі натхів також присутні моральні правила яма-ніяма, котрі складаються загалом з двадцяти правил, що не треба робити – яма і що треба – ніяма. Окрім цього, натхи практикують мантри (спів молитов) та використовують мудри (спеціальні психофізичні положення тіла). Таким чином, йога натхів складається з моральних принципів, роботи з тілом, диханням та свідомістю. Але такі ж практики ми можемо зустріти у будь-якій іншій школі хатха-йоги. Тоді яким чином саме натхи прагнуть досягти безсмертя?

Щоб відповісти на це питання, звернемося до Горакхнатха та його ідейно-дидактичного твору "Горакхбані" ("Промови Горакха"). Цей текст написаний у період з VII ст. по XII ст. Така велика часова розбіжність пов'язана з недостатньою кількістю фактів і звідси не однотайністю вчених. Написаний він мовою апабгранша, котра стала джерелом для мови гінді. У поданій статті наводяться шлоки (двовірші) мовою оригіналу апабгранша, семантичний переклад мовою гінді та літературний переклад українською мовою. Текст складається з тринадцяти частин, з яких перша на-

живається "Сабаді" ("Слово") і вміщує найголовніші засади школи натхів, їх бачення практики та засоби досягнення безсмертя. Тому саме з першої частини були обрані шлоки, котрі висвітлюють основні аспекти поставленого перед нами завдання.

Через те, що школа натхів вважається аскетичною, почнемо наш аналіз з тих шлок, у яких указані обмеження для практики йога:

अभष भषंते पुरिषा गता। सबद हीणा ते पुरिषा गता।
उदिक राषंत ते पुरिषा गता। पर त्रिया राचंत ते पुरिषा गता।
सति सति भाषत गोरष बाला। इतना त्यागि रही निराला॥259–
260॥(Апабгранша)

त्रियाजीत, इन्द्रियजित होने के बदले लो स्त्रीजित होना चाहते हैं और दूसरे शब्दों में स्त्री से जीते जाते हैं। गता, नष्ट हो गये। भानंत, भग्न करते हैं, आपस में एक दूसरे को हराते हैं। उदिक, उदक, बिंदु, शुक्र। आध्यात्मिक अनुमृतिहीन शुक्र रक्षा मात्र से कुछ नहीं होता। योग के लिए उसे सब अर्थों में ब्रह्मचयं होना चाहिए॥ 259–260॥(Гінді)

[Barthval 1978, 80]

Люди, які кохають жінок руйнують себе.

Люди, які ділять людей на класи руйнують себе.

Віроломні люди руйнують себе.

Люди, які їдять брудну їжу руйнують себе.

Люди без Слова руйнують себе.

Люди, які оберігають Бінду руйнують себе.

Люди, які насолоджуються чужими дружинами руйнують себе.

"Це правда, це правда," – каже дитина Горакха.

Проголошуючи ці настанови, будь вище за них.

Серед вищезазначеної інформації треба окремо пояснити поняття Бінду. За уявленнями натхів людина має енергетичне тіло, яке складається з каналів наді, що мають певні центри (чакри). Найбільших центрів у тілі людини сім, які мають найважливіше значення. Усі центри розташовані вздовж хребта та у голові. Найвищий центр Сахасрара знаходиться у тім'ї. Рухаючись вниз, на-

ступний центр Аджня розташований на рівні міжбрів'я. Так між двома цими центрами знаходиться Бінду, яка вміщує в собі амріту – нектар безсмертя. Виконуючи Кхечарі-мудру можливо використати цю енергію і досягти безсмертя. Практика ця полягає у тому, що йог просовує свій язик у носоглотку і тримає його там певний час. Звичайна людина не здатна на такі маніпуляції, тому задля цього треба потрохи перерізати вуздечку і витягувати язик. З часом вуздечка буде розтягуватись і дасть можливість дістатися носоглотки. Кхечарі – мудра вважається найважливішою практикою натхів і одним з найголовніших способів досягнення безсмертя.

Таким чином, у цій шлоці, окрім викладення умов практики, зображується одна з особливих технік досягнення безсмертя.

अवधू निद्रा काघरि काल जंजालं अहार काघरि चोरं।

मधुन काघरि जुरा गरासअरघ-उरघ लजोरं॥३५॥(Апабгранша)

निद्रा में आसक्ति से जीव काल के जंजाल में फँसता हूँ आहार में आसक्ति से चोर (कामंदव) का हृदय में प्रवेश होता हूँ मधुन से बुढापा आ घेरता हूँ इसलिए निचे गिरनेवाले (अरघ) रेतस् को ऊर्ध्वावस्था से जोड़ना चाहिए, ऊर्ध्वरेता होना चाहिए॥३५॥(Гінді) [Barthval 1978, 13]

О Авадгут, храм сну – це пастка смерті,

А храм їжі – це крадія.

Старість тебе поглинає, коли кохаєшся.

Сила полягає в об'єднанні нижнього центру з верхнім.

У наведеній шлоці в метафоричному вигляді описуються три головні прояви життя людини, котрі є перепонами духовного розвитку: сон, їжа, зайняття коханням. І вперше з'являється поняття єднання верхнього і нижнього центрів. Більш детальне пояснення цього явища ми зможемо розглянути у наступних шлоках.

गोरख कहाहमारा षरतर पंथ। जिभ्या इन्द्री दीजाअन्ध।

लोग जुगति में रहासमाय। ता जोगी कूं काल न पाय॥२२०॥(Апабгранш)

षरतर, अति प्रखर, अति, तीह, अति कठिन॥२२०॥(Гінді) [Barthval 1978, 72]

*Горакха каже, що шлях натхів важкий.
Тримай язик та статеві органи під контролем.
Люди, які практикують йогу,
Не піддаються впливу часу тобто смерті.*

У цій шлоці з'являється згадка про отримання безсмертя за допомогою самоконтролю і практики йоги.

आवधू अहार तौडौ निद्रा मोडौ कबहुँ न होइगा रोगी।
छठछ मासक्राया पलटिबा ज्यूँ को बिरला बिजोगी।।33।।(Апабгранш)
हे अवधूत आहार तोडो, मिताहार करो, नींद को अपने पास न फटकने
दो, छठे छमासे कायाल्प किया करो। इससे तुम कभी रोगी नहीं होओगे।
कोई कोई बिरले जोगी ऐसा कर सकते हैं।।33।।(Гінді)[Barthval 1978, 13]

*О Авадгут, менше їж, контролюй кількість сну,
І ти ніколи не будеш хворий.
Очищуй періодично своє тіло,
Як робить невелика кількість йогів.*

Вказуючи в останньому рядку на невелику кількість практикуючих йогів, Горакхнатх підкреслює важкість аскетичного шляху натхів. Тому це призвело до занепаду популярності цієї школи після XII ст., коли спосіб духовного розвитку бгакті ("шлях поклоніння") став набирати популярність через легкість своєї практики. На противагу важким, аскетичним практикам йоги натхів, бхакти ставили собі за мету поклоніння Богу ("бгакті"), виконання пісень на його честь ("кіртан"), повторення молитов ("мантри") та піднесення їжі ("прасад").

अधरा घरे बिचारिया, घर या हीं मैं सोई।

घर अधर परचा हूवा, तब उती नाहीं कोई।।98।।(Апабгранш)

अधर (शून्य ब्रह्मरंध्र) में हमने ब्रह्मतत्त्व का विचार किया। (अधर में तो वह हाही); इस धरा में भी वही हा॥ (मूलाधार से लेकर ब्रह्मरंध्र तक सर्वत्र उसकी स्थिति हा॥ कहीं वह स्थूल रूप से हा॥कहीं सूक्ष्म रूप से।)
धर अधर का परिचय हो जाता हा॥जब मूलस्थ कुंजलिनी शक्ति का सहस्रारस्थ

शिव से परिचय हो जाता ह्यतब साधक के लिए उधर अर्थात् अपने अनुभव
ज्ञान से बाहर कुछ नहीं रह जाता।।98।।(Гінді) [Barthval 1978, 34]

*Думай, що центр Муладгара, коли один, то він слабкий.
А корінь центру Сахасрара знаходиться у Муладгарі.
Якщо хтось поєднав нижній та верхній центри,
То він є безсмертним.*

Саме воз'єднання найнижчого центру ("чакра") Муладгари, котрий розташований у паховій області, з центром Сахасрара у тім'ї призводить до так званого безсмертя. Вважається, що у Муладгарі знаходиться енергія Кундаліні, котра у звичайному житті не використовується. Саме через йогічну практику натхам вдається підняти цю енергію, пропустити через головний енергетичний канал Сушумну, розташований вздовж хребта, і підняти його до тім'я – до центру Сахасрара.

आसण दि० अहार दि० न्यंद्रा दि० होई।

गोरष कह्यसुणीं रे पूता मरान्न बूपा होई।।125।।(Апабгранш)

गोरख का वचन ह्यकि ह्यशिष्यो! आसन, भोजन और निद्रा के नियमों में दृढ होने से योगी अजर-अमर हो जाता ह्ययोगी का आसन अविचल, आहार अरूप और निद्रा सर्वथा क्षीणा होनी चाहिए।।125।।(Гінді)
[Barthval 1978, 44]

*Поза [асана] повинна бути непохитною.
Їжа проста, а сну не багато.
Горакха так каже, слухай Сину.
Таким чином ти не помреш і не постарієш.*

Тобто, Горакха каже, що виконуючи тілесні вправи і притримуючись аскетичного способу життя, йог може досягти фізичне безсмертя.

Закінчуючи наш огляд ключових шлок морально-дидактичного тексту Горакхнатха "Горакхбані" ми можемо зробити певні висновки. Саме аналіз першоджерела дає нам можливість ознайомитись та зрозуміти основні засади цієї йогічної школи. Через слова засновника Горакхнатха ми бачимо, що головною

особливістю школи є робота з фізичним тілом. Виконуючи певні вправи, працюючи з диханням, адепт досягає мети. Тобто робить своє тіло безсмертним. Серед специфічних тілесних практик школи натхів можна виділити Кхечарі-мудру, задля використання енергії у Бінду та підняття енергії Кундаліні з центру Муладгара до центру Сахасрара. Окрім цього не можна не погодитись, що ця школа є аскетичною. Через самообмеження йоги зберігають свою енергію та увагу задля духовного розвитку. Головні перепони для практики є переїдання, велика кількість сну, інтимні стосунки. Піддавши контролю ці найбільші джерела втрати енергії та виконуючи спеціальні фізичні вправи, натхи набувають безсмертя і в межах одного життя мають можливість досягти просвітлення: єднання своє душі з душею Бога (Атми з Параматмою).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. पं. रामचन्द्र शुक्ल, हिंदी साहित्य का इतिहास. – दिल्ली, पवन पोकेट बुक्स, 2006. – 454 प.
2. पाक्टरपीताम्बरदन्तबडथवाल, गोरख-बानी. – प्रयाग, शारदाप्रेस, 1978. – 298 प.
3. हज़ारीप्रसादद्विवेदी, नाथ-संप्रदाय. – हिंदुस्तानीएकेडेमी, उत्तरप्रदेश, इलाहाबाद, 1950. – 215 प.
4. G. W. Briggs, Gorakhnath and the Kanphata yogis. – Calcutta, Y.M.C.A. Publishing house, 1956. – 381 p.
5. GordanDjurdjevic, Masters of Magical Powers: The Nāth Yogis in the Light of Esoteric Notions [electronic resource]. – 2008. – access mode: https://www.academia.edu/237447/Masters_of_Magical_Powers_The_Nath_Ypgis_in_the_Light_of_Esoteric_Notions
6. K. Mallik, Siddha-siddhanta-paddhati and other works of the natha yogis. – Poona, Poona oriental book house, 1954. – 161 p.
7. Lubomir Ondracka, Perfect body, divine body and other bodies in the Natha-Siddha sanskrit texts: (Pre-print of the paper presented at the 13th Sanskrit Conference) [electronic resource]. – Edinburg. – 2006. – access mode: https://www.academia.edu/1117607/Perfected_Body_Divine_Body_and_Other_Bodies_in_the_Natha-Siddha_Sanskrit_Texts
8. Махант Аведьянатх Введение в натху-йогу. Шива-таттва / [Перевод с английского: Гуру Йоги Матсьендранатх, Йоги Виратинатх]. – Москва, 2006. – 104 с.
9. Элиаде М. Йога : Бессмертие и свобода. [Пер. с англ., вступ. ст., науч. ред. и прим. С.В. Пахомова], 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Академический проспект, 2012. – 427 с.

Стаття надійшла до редакції 14.04.15

Д. А. Беверакі, студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Физическое бессмертие как способ достижения просветления в литературном направлении натхов

Статья посвящена рассмотрению религиозно-философской школы натхов и анализу главной особенности их йогической практики, а именно достижению просветления путём обретения физического бессмертия. Исследование проводится на базе идейно-дидактического произведения Горакхната "Горакхбани".

Ключевые слова: натхи, Горакхнатх, йога, бессмертие, апабхрэнса.

D. Beveraki, stud.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

Physical immortality as a way to get enlightenment in the nath literature

The article reviews the religious and philosophical school of naths and investigates the main peculiarity of their yoga practice – get enlightenment by gaining physical immortality. The research are conducted on the base of ideological and didactic Gorakhnath's work "Gorakhbani".

Key words: naths, Gorakhnath, yoga, immortality, apabhramsa.

УДК 821.161.2-1 А. Дністровий

О. Ю. Бодасюк, студ.
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

УРБАНИСТИЧНА ПОЕЗІЯ АНАТОЛІЯ ДНІСТРОВОГО

У статті подано всебічний аналіз урбаністичної поезії Анатолія Дністрового в контексті українського міського дискурсу. Розглянуто текстологічні та художньо-стильові особливості збірки Дністрового "Покинуті міста".

Ключові слова: поезія, урбаністика.

Поезія від часу свого зародження й донині була і залишається одним із найпотужніших напрямків розвитку світової літератури.

Справжнім художнім відкриттям для поезії останньої третини ХІХ ст. стала міська тематика, яка відтворювала стрімкі процеси урбанізації та науково-технічного поступу, що охопили країни європейського та американського континентів і суттєво позначились на суспільно-політичному, економічному та духовному житті людського суспільства [1, 3].